

ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΡΙΤΕΣ ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '90

Μιχάλης Κονιόρδος, Εκτακτος Καθηγητής Τ.Ε.Ι. Αθήνας

Προσπαθώντας να προσεγγίσουμε το θέμα μας, δηλαδή προσπαθώντας να διερευνήσουμε τις προοπτικές των μεταναστευτικών ροών προς τις ευρωπαϊκές χώρες, έχω την εντύπωση ότι θα ήταν εξαιρετικά ρισκοκίνδυνο εάν κατά τη διάρκεια ή στο τέλος της συζήτησης, καταλήγαμε σε κάποια συγκεκριμένα ποσοτικά συμπεράσματα. Θα ήταν επομένως ασφαλέστερο εάν παραμείνουμε στην παράθεση ορισμένων αριθμητικών δεδομένων και στη διατύπωση κάποιων υποθέσεων.

Εξάλλου, η ρευστότητα των εξελίξεων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η αστάθεια που παρουσιάζουν οι οικονομίες των χωρών αυτών καθώς και οι ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων εθνοτήτων που κατοικούν μέσα στα όρια των χωρών αυτών, ενισχύουν την άποψή μας αυτή.

Η πρώτη κατ' αρχήν παρατήρηση που μπορεί να γίνει είναι ότι στην Ευρώπη σημειώνονταν πάντοτε έντονες μετακινήσεις πληθυσμών τόσο εντός των συνόρων της όσο και προς το εξωτερικό. Επί συνολικού πληθυσμού 327.000.000 ατόμων των κρατών - μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η πρόσφατη γερμανική ενοποίηση), ο ξένος πληθυσμός φθάνει περίπου τα 12.800.000 άτομα, δηλαδή αντιπροσωπεύει περίπου το 4% του συνολικού πληθυσμού. Σε αυτό τον αριθμό όμως περιλαμβάνονται οι Κοινοτικοί που έχουν κάνει χρήση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας.

Επομένως, αν ληφθούν υπόψη μόνο οι υπήκοοι τρίτων κρατών που διαμένουν νόμιμα σε κοινοτικό έδαφος και δεν έχουν την ιθαγένεια κάποιου κράτους - μέλους, ο ξένος πληθυσμός μπορεί να υπολογιστεί γύρω στα 7.900.000 άτομα, από τα οποία 4.300.000 είναι άνδρες και 3.600.000 γυναίκες, δηλαδή στα 2,4% του συνολικού πληθυσμού. Στο σύνολο των 7,9 εκατομμυρίων υπηκόων τρίτων χωρών περιλαμβάνονται 1,8 εκατομμύρια που προέρχονται από χώρες του εκθιομηχανισμένου κόσμου (ΗΠΑ, Καναδάς, Ιαπωνία κ.λπ.).

Από τον υπόλοιπο πληθυσμό, δηλαδή από τα 6,1 εκατομμύρια η πλειονότητα προέρχεται από μεσογειακές χώρες (κυρίως τη Γιουγκοσλαβία, την Τουρκία, το Μαρόκο, τη Αλγερία), γεγονός που επιβεβαιώνει τη συνεχή και εντυπωσιακή κίνηση πληθυσμών μέσα στα πλαίσια του οικονομικού και κοινωνικού χώρου της Μεσογείου και τη σπουδαιότητα του ρόλου της νότιας και ανατολικής ακτής της Μεσογείου για την Κοινότητα.

Τα παραπάνω στοιχεία αναφέρονται στη νόμιμη μετανάστευση κατά το έτος 1988. Ενδεικτικό είναι ότι σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του "Ευρωπαϊκού Κέντρου για την Εργασία και την Κοινωνία" κατά την ίδια περίοδο οι παράνομοι μετανάστες μόνο στις νότιες χώρες της Κοινότητας εκτιμώνται σε 1,2 εκατομμύρια άτομα.

Το 1989 υπήρξε η χρονιά κατά την οποία δίνεται το έναυσμα για ραγδαία επιτάχυνση των μεταναστευτικών κινήσεων επί ευρωπαϊκού εδάφους: 1,3 εκατομμύρια άτομα προερχόμενα από την Ανατολική Ευρώπη μεταναστεύουν στη Δυτική Ευρώπη. Από αυτά, 720.000 είναι Γερμανοί ή άτομα γερμανικής εθνότητας (345.000 προέρχονται από την Ανατολική Γερμανία), 320.000 είναι τουρκικής καταγωγής από τη Βουλγαρία (από τα οποία τα μισά περίπου επανήλθαν στη Βουλγαρία), 80.000 είναι άτομα πολωνικής και Γιουγκοσλαβικής καταγωγής και 235.000 Ρωσοεβραίοι (από τους οποίους 105.000 εγκαταστάθηκαν στο Ισραήλ και 14.000 στις ΗΠΑ).

Ταυτόχρονα με αυτές τις μετακινήσεις παρατηρούνται και σημαντικές ενδο-ανατολικοευρωπαϊκές μετακινήσεις. Η Ουγγαρία για παράδειγμα υποδέχεται 30.000 πρόσφυγες ουγγρικής καταγωγής που προέρχονται από τη Ρουμανία, 40.000 Πολωνοί μεταναστεύουν στην τότε ακόμη Ανατολική Γερμανία προκειμένου να καταλάβουν θέσεις εργασίας που έχουν εγκαταλειφθεί από τους ήδη αναχωρήσαντες προς τη Δυτική Γερμανία Ανατολικογερμανούς, δεκάδες δε χιλιάδες Σέρβοι της Ρουμανίας μετακινούνται προς την ήρεμη και ειρηνική τότε Γιουγκοσλαβία, ενώ 4 εκατομμύρια περίπου άτομα αναγκάζονται να μετακινηθούν δια της βίας, εξαιτίας των συγκρούσεων στην Αρμενία και στο Αζερμπαϊτζάν.

Στις παραπάνω μεταναστευτικές κινήσεις, έρχεται να προστεθεί και ένας ακόμη παράγοντας: ο αριθμός των από τον Τρίτο Κόσμο αιτούντων πολιτικό άσυλο στην Ευρώπη, ενώ, το 1983 δεν ξεπερνούσε τα 70.000 άτομα, προοδευτικά αυξάνεται και ξεπερνά τα 440.000 άτομα μόνο για το 1990.

Ποιές είναι λοιπόν οι πρώτες σκέψεις που μπορούν να διατυπωθούν;

Οι εκτιμήσεις έγκυρων οργανισμών όπως το Εθνικό Ινστιτούτο Δημογραφικών Μελετών της Γαλλίας, καταλήγουν στην πρόβλεψη ότι κατά την περίοδο 1991-2000 οι μετανάστες στην Ευρώπη θα φθάσουν τα 13 εκατομμύρια άτομα. Ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει περίπου το 10% της συνολικής απασχόλησης στις χώρες της Κοινότητας και ισοδυναμεί με το συνολικό αριθμό των ανέργων στις χώρες της ΕΟΚ. Στην ίδια πάντοτε εκτίμηση οι μετανάστες αυτοί κατανέμονται ως εξής: 4 εκατομμύρια από την Ανατολική Ευρώπη, 3,5 εκατομμύρια από τη Σοβιετική Ένωση, 2,5 εκατομμύρια από τη Βόρεια Αφρική, 2 εκατομμύρια από τη Μαύρη Αφρική και 1 εκατομμύριο από την Ασία.

Η πλειοψηφία λοιπόν των αναμενόμενων μεταναστών θα προέλθουν κατ' αρχήν από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και τη Σοβιετική Ένωση. Οι χώρες αυτές ζουν υπό το κλίμα αυξανόμενων πολιτικών εντάσεων και παρατεταμένης οικονομικής κρίσης. Μια γενίκευση των βιαιοτήτων μεταξύ των πολλών εθνοτήτων που απαρτίζουν τις χώρες αυτές, θα πυροδοτήσει μια μαζική έξοδο από την Ανατολική Ευρώπη. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω στοιχεία: η Αλβανία απαρτίζεται από 6 εθνότητες, η Βουλγαρία από 7, η Τσεχοσλοβακία από 8, η Ουγγαρία από 6, η Ρουμανία από 9, η Γιουγκοσλαβία επίσης από 9, η δε Σοβιετική Ένωση από 102.

Βέβαια η οποιαδήποτε κινητικότητα παρατηρηθεί, θα προϋποθέτει αφενός μεν το στοιχείο της μεταναστευτικής παράδοσης για κάθε μία εθνότητα, αφετέρου δε την ύπαρξη συγκεκριμένων πολιτιστικών και εθνολογικών δεσμών με τον τόπο άφιξης. Ηδη, από το 1990 επιβεβαιώνεται η υπόθεση αυτή: το 95% των 450.000 μεταναστών από την ΕΣΣΔ το αποτελούσαν Εβραίοι (200.000 άτομα), Γερμανοί (145.000 άτομα), Αρμένιοι (55.000 άτομα) και Έλληνες (20.000 άτομα). Σε ό,τι αφορά τις πιθανότητες και τις δυνατότητες μεταναστευτικών εκροών από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε τα εξής: οι πληθυσμοί γερμανικής καταγωγής που απομένουν στην Ανατολική Ευρώπη συνολικά ανέρχονται σε 3 εκατομμύρια περίπου. Θα ήταν αναμενόμενη μια σημαντική ποσοστιαία μετακίνηση του πληθυσμού αυτού προς τη Γερμανία, όμως από την άλλη πλευρά εάν ευοδώσουν οι προσπάθειες που καταβάλλει η τελευταία για επίτευξη συμφωνίας με τη Ρωσία για δημιουργία αυτόνομης γερμανόφωνης περιοχής στα όρια του ποταμού Βόλγα, ενδεχομένως να μην υπάρξουν μετακινήσεις από την πλευρά των γερμανόφωνων αυτών.

Μεταναστευτικό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο εβραϊκός πληθυσμός της Ρωσίας που αγγίζει το 1,5 εκατομμύριο άτομα, ενώ μεγάλος αριθμός Αρμενίων (συνολικά 4 εκατομμύρια περίπου άτομα) θα μπορούσε να μετακινηθεί με κύριες χώρες υποδοχής τη Γαλλία και τις ΗΠΑ. Επίσης είναι γνωστό ότι για μια δεκαετία περίπου, σύμφωνα με επίσημες εκτιμήσεις, η

Ελλάδα θα πρέπει να αναμένει την άφιξη 20.000 Ποντίων ετησίως (περίπου) από τη Σοβιετική Ένωση.

Τέλος, στην υπόλοιπη Ανατολική Ευρώπη, ως υποψήφιας μεταναστευτικές ομάδες, υπό προϋποθέσεις βέβαια, θεωρούνται τα 2,5 με 4 εκατομμύρια τσιγγάνοι που είναι διεσπαρμένοι σε όλη την περιοχή και που γίνονται συχνότατα αντικείμενο ρατσιστικών επιθέσεων, τα 2 εκατομμύρια των Ούγγρων της Ρουμανίας, οι 600.000 - 700.000 τουρκικής καταγωγής Βούλγαροι και οι 250.000 τουλάχιστον Έλληνες της Αλβανίας.

Οι θετικές εξελίξεις σε θέματα πολιτικών ελευθεριών στην Ανατολική Ευρώπη για κάποιο διάστημα ακόμη ενδεχομένως να λειτουργήσουν κατευναστικά, ως προς τις μεταναστευτικές διαθέσεις των πληθυσμών αυτών. Όμως εάν η επιδεινούμενη κατάσταση της οικονομίας των χωρών αυτών συνεχισθεί, τότε θα πρέπει να αναμένεται τα προσεχή χρόνια έντονη μεταναστευτική ροή προς την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Οι μετακινήσεις αυτές μπορούν να έχουν χαρακτήρα πρόσκαιρης μετανάστευσης (συνδυασμός τουρισμού και ολιγόμηνης παράνομης εργασίας), είναι όμως πιθανόν να λάβουν χαρακτήρα μακρόχρονης μετανάστευσης. Η τελευταία αυτή υπόθεση, ενισχύεται 1) από τη χρονική έκταση της οικονομικής αστάθειας των ανατολικών χωρών, 2) από τη διαφαινόμενη ανισορροπία που υπάρχει σε πολλές δυτικοευρωπαϊκές χώρες μεταξύ της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας τόσο σε ποσοτικό όσο και σε ποιοτικό επίπεδο, παρόλο που υπάρχει διαθέσιμο εργατικό δυναμικό στο εσωτερικό της Κοινότητας, το οποίο υποαπασχολείται ή ετεροαπασχολείται και 3) από το γεγονός ότι οι περισσότεροι μετανάστες που προέρχονται από την Ανατολική Ευρώπη εμφανίζουν επίπεδο υψηλής κατάρτισης, ενώ παράλληλα φαίνονται διατεθειμένοι να προσφέρουν την εργασία τους έναντι χαμηλής αμοιβής.

Έχει όμως ήδη επισημανθεί ότι η πλειονότητα των ήδη μη Κοινοτικών απασχολούμενων στην ΕΟΚ προέρχεται από τις μεσογειακές χώρες. Οι μη κοινοτικές μεσογειακές χώρες, ιδιαίτερα δε οι βορειοαφρικανικές μεσογειακές χώρες, χαρακτηρίζονται από μια δημογραφική αύξηση εξαιρετικά εντυπωσιακή. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μεταξύ των ετών 1950-2025, ο ενεργός πληθυσμός της Μεσογειακής Αφρικής θα έχει αυξηθεί κατά 500% περίπου ενώ ο αντίστοιχος της Κοινότητας κατά 20%. Ταυτόχρονα, στις βορειοαφρικανικές μεσογειακές χώρες - που έχουν ήδη δημιουργήσει ισχυρούς διαύλους τροφοδοσίας με εργατικό δυναμικό προς την Κοινότητα - κάθε χρόνο μεγαλώνει το χάσμα μεταξύ της ζήτησης της εργασίας εκ μέρους των νεοεισερχομένων στην αγορά εργασίας και της ικανότητας των οικονομιών αυτών να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας που θα ανταποκρίνονται στη σχετική ζήτηση. Αυτό σημαίνει ότι όσο λιγότερο θα απορροφάται το εργατικό δυναμικό στη νότια Μεσόγειο τόσο πιο ισχυρές θα γίνονται οι μεταναστευτικές πιέσεις προς την Ευρώπη, λαμβανομένων πάντοτε υπόψη των δημογραφικών εκρηκτικών δεδομένων.

Διαφάνεται επομένως ορατή η πιθανότητα, ο ευρωπαϊκός χώρος να καταστεί ένα πεδίο μεταναστευτικών πιέσεων τόσο από την πλευρά της Ανατολικής Ευρώπης όσο και από την πλευρά της νότιας ακτής της Μεσογείου. Αν δε, θεωρήσουμε ότι οι κοινοτικές χώρες θα προσπαθήσουν να αποτρέψουν, να ελέγξουν ή να μετριάσουν τις μεταναστευτικές αυτές (αναμενόμενες) πιέσεις, τότε κάποιος θα κληθούν να πληρώσουν το τίμημα. Και αυτοί οι κάποιος, είναι προφανές ότι θα είναι οι ίδιοι οι μετανάστες.